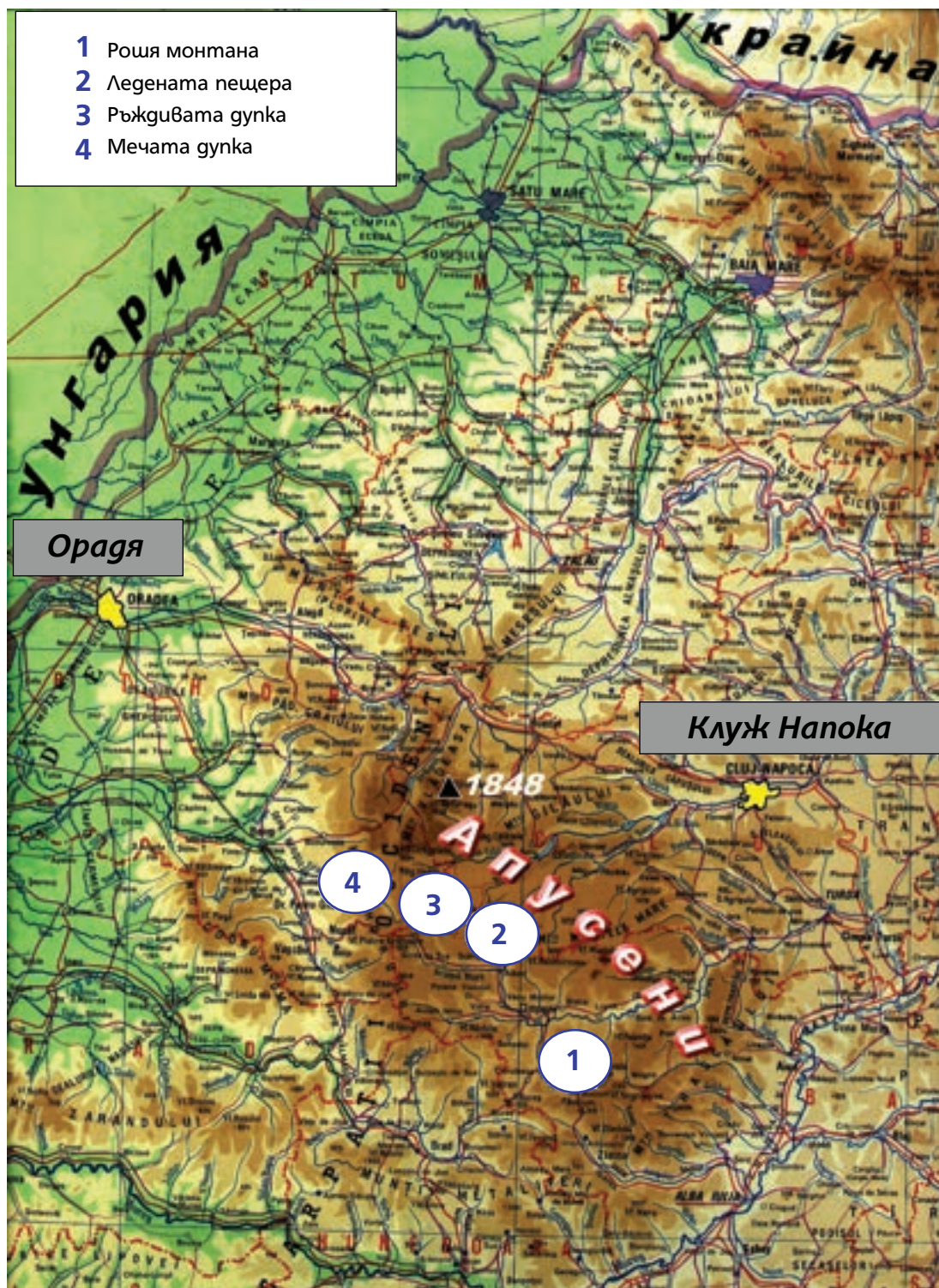

Апусени – географско положение

Загадки под и над земята в планината Апусени

Емил Гачев

Макар и да се намира недалеч, планинският масив на Апусените е известен на твърде малко българи – най-вече на географите. Затова мисля, че ще бъде интересно да разкажа няколко интересни факта за тази планина.

Разположени в румънската област Трансилвания, известна по света като „Страната на Дракула“, Апусените са кръглото кафяво петънце на физическата карта, което се намира „вътре“ в обширната карпатска планинска гъза. Това е един средно-висок планински масив, и ако бихме желали да направим паралел с нещо познато, гостта наподобява Западните Родони. Сходствата с нашата планина са както в големината, така и до голяма степен в природната обстановка. В Апусените преобладават заоблени форми и заравнени била, разделени от дълбоки долини. Масивът е разчленен на добре обособени дялове, разделени от сравнително ниски проходи. Централно място в планината заема планинският дял Бихор, който е и най-висок (1848 м н.в.), а радиално от него във всички посоки се разклоняват 6 била. Апусените нямат изпъкнал профил на Южните Карпати, но имат свой чар в пъстрия пейзаж, красивите смърчови гори, свежия въздух и усещането за простор.

Геологията на планината е изключително разнообразна – докато северната част е изградена от стари метаморфити и гранитни интрузии, в южната преобладават седиментните скали. Това е създало условия за развитието на разнообразни геоморфоложки форми и типове релеф. В централна-

та част на Апусените са разпространени варовиците, което е дало възможност за развитие на карстовите процеси и за образуване на повърхностни и подземни кар-

стови форми. Планината е госта богата на полезни изкопаеми и това е обусловило практикуването на рударството от древността до наши дни.

При посещението си в Апусените през ноември 2014 г. успях да разгледам няколко интересни обекта в планината и сега искам да запозная с тях и уважаемите читатели.

Златната мина „Рошя монтана“

В самото сърце на Апусените, в южните им дялове, се намира Рошя монтана – „Червената планина“, както е името ѝ в превод от румънски. Всъщност това е наименованието на градче с около 3000 жители, разположено в малка котловинка в планинския дял Металифери. Заради изобилието на скъпоценни минерали в земята този район е известен като „златния квадрат на Трансилвания“. Богатите орудявания са свързани с неогенски вулканизъм, при който са отложени разтвори, изобилстващи не само със злато и сребро, но и с редица други ценни елементи – мед, живак, телур, олово, цинк. Тук се намират едни от най-богатите полиметални руди в целия Карпатски район.

Още през II – III в. сл.Хр. римляните откриват подземните богатства и започват добива на злато и сребро, прокопавайки 24 километра подземни галерии. Скалата е раздробявана с чукове и секачи, а за осветление са използвани глинени лампи с овча мас. Основна работна сила са били провинили се робби, за които работата в мината е била равностойна на смъртна присъда. Условията под земята са били повече от ужасни, тъй като вентилацията въобще не е имало, а ширината и височината на тунелите била колкото да мине един човек. В средните векове рудодобивът е подновен от саксонски заселници, а след XVII в. е развиван от Хабсбургската империя. По това време миньорите вече са били наемни работници, а в подземния труд започват да навлизат и технически нововъведения. Въпреки това до Втората световна война рудата е извозвана на гръб, като за това е ползван и детски труд.

Работата в мината продължава до 70-те години на XX в. – епохата на Чаушеску. Тогава се взема решение за спиране на подземния добив и разработка по открит способ. Цялата близка планина е разкопана и разрушена, но ефективността на тази

дейност е слаба и тя е прекратена след 1989 г.

В крайна сметка в дълбините под „Рошия монтана“ са прокопани общо около 90 км галерии, а по оценки на експерти добитото злато възлиза поне на около 2000 тона. Днес мината не се използва, а не е и туристически обект. Посещения се допускат обаче с научна цел, за което съдейства персонал от няколко души. По такъв начин и аз заедно с двадесетина колеги географи от Румъния, Украйна, Унгария, Германия и България имах щастието да се докосна до тази подземна тайна. Ето и видяното през моите очи:

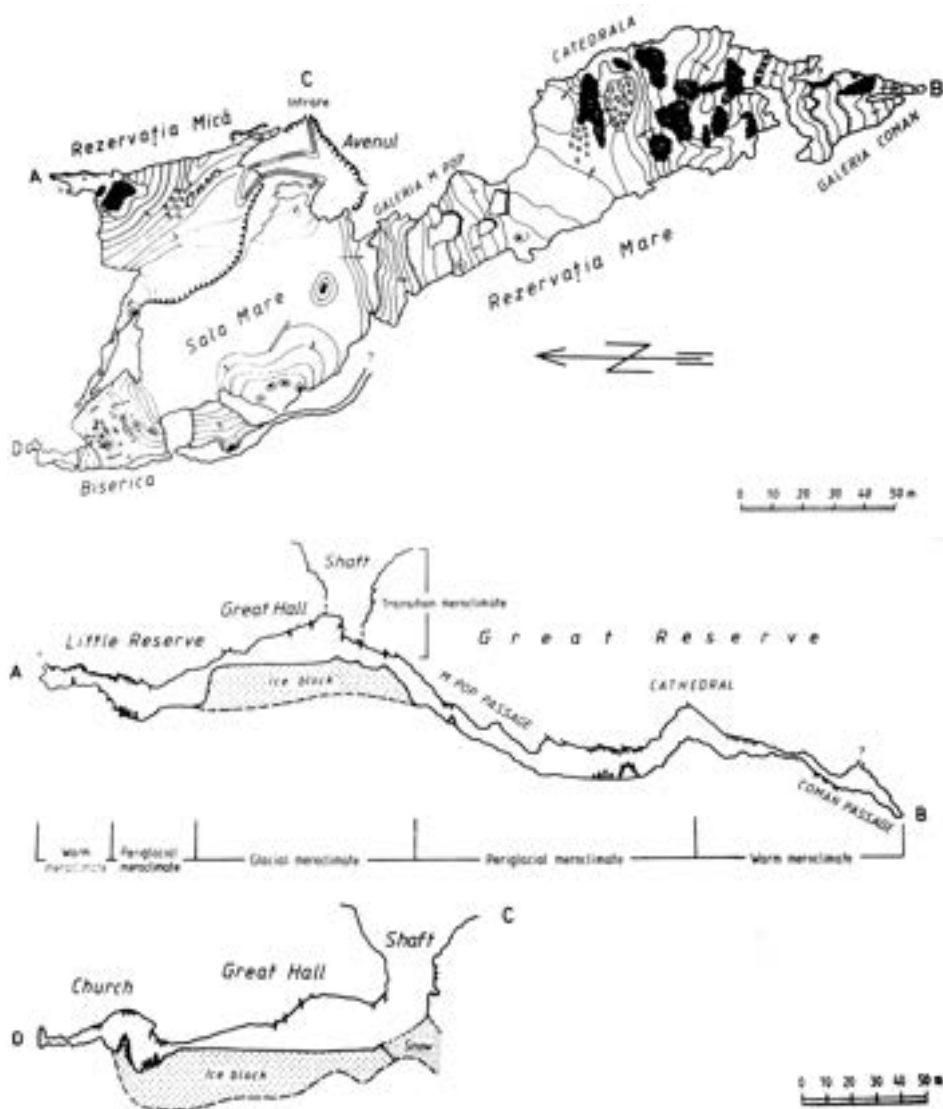
В подножието на невзрачен хълм се откроява черен вход със зидани стени – мината „Албурнус майор“. Зидан в по-ново време тунел с множество стъпала отвежда до лабиринта от стари галерии, автентично запазени от римско време. Тунелите са прави, но тесни – не за хора с оплаквания от клаустрофобия. Височината е около 1,70 м, а ширината – около метър. От тавана капе силно кисел разтвор (рН около 2), който, по думите на нашия водач, ако се задържи върху железопътна релса, я разполовява за няколко седмици.

Таванът е покрит с малки сталактити, които обаче не са от калций както в обикновените пещери, а от желязо. Стените имат ярък жълто-червеникав цвят, а в тях на приглушеното електрическо осветление, с което е оборудван първият половин километър от главната галерия, проблясват кристали на пирит и халкопирит. Галериите се разклоняват и губят в

далечината, но изкушението да се разгледат крие голяма опасност от загубване. Излизайки навън сме истински щастливи да видим отново светлината на деня и да дишаме чист въздух...

Ледената пещера на Скаришоара

Тази пещера се намира в самото сърце на масива Бихор. Образувана е във високо

Скици на Ледената пещера (по Бузиль и др., 2014) – хоризонтален и вертикален профил

разположено карстово плато, в мезозойски рифови варовици. Това е хоризонтална пещера. Входът представлява огромна яма с диаметър 60 м и дълбочина 48 м. С парапети и стъпала пътеката отвежда до пода на пещерата, който представлява огромен леден блок с 3000 кв.м идеално равна повърхност. Това е „Сала маре“. Туристическият път влиза около 200 м навътре и достига до група красиви снежно-ледени образувания. Пътеката е изцяло построена върху леда, чиято дебелина е около 40 метра. Преди няколко години румънските географи правят сондаж и установяват, че възрастта на най-долните слоеве е около 4000 г. Пещерата има продължения и от двете страни на ледения блок, но другите ѝ части, които иначе са сухи и по-топли, са достъпни само за спелеолози, за да се слезе до тях, се използва въже.

Според румънските специалисти наличието на толкова лед на това място се дължи на геоморфоложка случайност. Първоначално пещерата е била суха и е имала два входа – студеният въздух е влизал през по-високия вход и се е освобождавал през по-ниския, като е отстъпвал място на по-топли въздух. Преди около 4000 години се случило инцидентно събитие, вероятно наводнение, вследствие на което по-ниската част на пещерата, където е и долният вход, била отделена от другата част със слой седименти, дебел около 6 м, и практически станала самостоятелна пещера. Оттогава студеният въздух в по-голямата част вече нямал откъде да излиза и започнал да се задържа в пещерата, създавайки мразовит микроклимат. Така стартирало натрупването на леда, който постепенно достигал десетки метри дебелина.

Затоплянето на климата, проявило се в последните години, не подминава и Ледената пещера. От времето, когато в нея започват изследванията, нивото на леда е спаднало с около 2 метра, а в равната повърхност на блока се е появила голяма

пукнатина. Въпреки това местните специалисти смятат, че ледът няма скоро да изчезне... освен ако някой не прокопае отвор в тези 6 метра седимент, спиращи циркулацията в пещерата. В такъв случай ледената маса вероятно би изчезнала за няколко години. Както казват нашите румънски колеги, „гано не му хрумне на някой тази глупост...“.

Ръждивата гунка

Този интересен географски феномен се намира на хълмистото било северно от прохода Въртоп, между върховете Тапу (1475 м н.в.) и Ла Морминци (1430 м н.в.). След изкачване в продължение на 30 минути по лек наклон по приятна пътека се стига до хубава поляна, а малко по-нагоре, зад ръба, се разкрива истинска бездна – огромен ерозионен амфитеатър с диаметър 600 м и дълбочина 100 м. В рохкавата скала е издълбана истинска урва, която силно контрастира със заоблените повърхности наоколо. Какво е породило образуването на тази впечатляваща релефна форма? Интересен факт е, че на картата отпреди 80 години тази „гунка“ е представена с минимален размер. Възможно ли е за няколко десетилетия ерозията да изнесе толкова милиони кубични метра материал? Дали човешка грешка или някакво друго катастрофално събитие са послужили като стартов лост за този унищожителен процес? Все въпроси, на които още не е даден отговор. Излиза, че научните загадки не лежат далече от нас, стига само да ги потърсим.

Мечата пещера

В сегашни дни това е най-известната благоустроена пещера в нашата северна съседка, и това е напълно заслужено. Мечата пещера се намира в западното подножие на Апусените на надморска височина от 491 м. Открита е едва през 1975 г. при взривяване в мраморна кариера, като веднага е проучена и консервирана. Това е позволило многобройните образувания в нея

Образувания
в Ледената пещера

Ръждивата дупка

Гл. ас. д-р Емил Гачев е завършил Геолого-географския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Между 2005 и 2010 г. е научен сътрудник в Географския институт при БАН. От 2008 г. работи в катедра „География, екология и опазване на околната среда“ в Природо-математическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“. Основните му интереси са свързани с изследване на реликтни и съвременни ледникови форми във високите планини.

да се запазят в естествената си прелест. През 1980 г. част от пещерата е отворена за посещения.

Мечата пещера е дълга 1500 м и има два етажа, разделени от праг стъпало с височина 17 м. Изумителни по брой и красотата са вторичните образувания. Посетителят има усещането, че се намира в музей на скулптури: многобройни снежnobели сталагмити, напомнящи керамична армия от войници, големи и малки, дебели и тънки, и безчет фини като игли сталактити, преизпълващи тавана на голямата зала.

Научен интерес обаче представляват не толкова образуванията, колкото многобройните кости от пещерни мечки, открити както на горното, така и на долното ниво. Най-напред изследователите смятали, че земетресение или друго катастрофално събитие е предизвикало образуването на скалното стъпало в пещерата, при което мечките от долното ниво се оказали

В Мечата пещера

„в капан“ и загинали от глад, изяждайки се взаимно. По-късно обаче било установено, че останките от пещерни мечки на долното ниво са значително по-млади от срутищния материал, покриващ скалното стъпало. По-същото време, в което са измрели мечките, в пещерата са отложени значителни количества седимент. Поради това е приета тезата, че мечките на долното ниво са загинали в резултат на голямо наводнение, състояло се около средата на последната ледена епоха, докато горното ниво на пещерата е обитавано от пещерни мечки до края на ледниковия период.

Битката за съхраняване на природните богатства на Апусените продължава и в последните години. През 1995 г. компанията „Рошя монтана голд корпорейшън“ лансира нов мащабен проект – за 17 години се планира в района на Рошя монтана да бъдат добити 229 т злато и 819 т сребро, като за целта трябва да се изградят 4 котлована

с обща площ 205 ха, и огромно хвостохранилище за отпадни води, тъй като технологията предвижда промиване на рудата с цианид. Заради опасността от екологична катастрофа проектът среща силните протести не само на местните жители, но и на цялата румънска общественост, на Църквата и на екологични организации от световна величина като например Грийнпийс и Европейската зелена партия.

За опазване на многобройните природни дадености на Апусените по-голямата част от планината е обявена през 2000 г. за природен парк, в рамките на който попадат 23 резервата с по-строга защита. В резултат на това върху проекта за добив на ценни метали е наложен мораториум, а последните опити за законодателни корекции, които да легализират стартирането му, са отхвърлени от румънския парламент през 2013 г. след нова вълна от обществени протести. ■

*Кости от пещерна мечка
в Мечата пещера*